

УДК 82-9

О. В. Євмененко

ORCID:0000-0002-6602-1176

І. В. Мельничук

ORCID:0000-0002-5146-9453

УКРАЇНСЬКА ДУМОВА ТРАДИЦІЯ У ФОКУСІ ФОЛЬКЛОРИСТИЧНОЇ НАУКИ ПОЧАТКУ ХХ СТ.: КИЇВСЬКА НАУКОВА ШКОЛА

У статті аналізується науковий матеріал досліджень Іваном Єрофеївим української думової традиції, схарактеризовано, зокрема, методологію, особливості роботи з джерельною базою, з варіантним матеріалом, класифікація за основними мотивами тощо. У фокусі уваги – друга за значущістю фольклористична розвідка науковця «Крым в малорусской народной поэзии XVI-XVII в., преимущественно в думах», присвячена пам'яті професора Володимира Антоновича. Дослідницька діяльність фольклориста аналізується в контексті наукових пошуків Київської наукової школи початку ХХ століття.

Ключові слова: думи, фольклористика, Київська наукова школа, Іван Єрофеїв

DOI 10.34079/2226-3055-2022-15-26-27-80-86

Постановка проблеми. У першому десятилітті ХХ століття українська фольклористика зазнала значних втрат – пішли з життя такі блискучі вчені Київської школи, як М. Дашкевич, В. Антонович, П. Житецький. Унаслідок соціально-історичних катаклізмів початку століття трагічно загинули одні й емігрували інші науковці, в двадцятих роках раптово втратила свого світоча і натхненника М. Сумцова Харківська школа фольклористики. Проте наукові пошуки на теренах фольклористики продовжують талановиті учні Київської школи, серед яких визначне місце посідає постать дослідника Івана Єрофеїва, який відзначився, зокрема, як дослідник такого оригінального і досить складного жанру української народної поезії, як думи. Тому **актуальною** бачиться спроба аналізу наукового матеріалу досліджень Івана Єрофеїва з точки зору характеристики методології, джерельної бази, роботи з варіантним матеріалом, і в контексті фольклористичної діяльності Київської наукової школи.

Аналіз основних досліджень. Окремі аспекти вітчизняних академічних фольклористичних шкіл в царині науково-теоретичної, методологічної, практично-експедиційної діяльності висвітлені у працях М. Дмитренка (Дмитренко, 2008), Л. Козар (Козар, 2016), М. Вовк (Вовк, 2011) та ін. Проте відомості про власне діяльність Івана Єрофеїва обмежуються біографічними довідками в «Шевченківському словнику» (1973), «Українській літературній енциклопедії» (1990) та «Енциклопедії українознавства» (1993).

Мета статті. Здійснити аналіз наукового матеріалу досліджень Іваном Єрофеївим української думової традиції, схарактеризувавши методологію, особливості роботи з джерельною базою, з варіантним матеріалом, розглянути студії фольклориста в контексті діяльності Київської наукової школи.

Завдання дослідження. Проаналізувати статті Івана Єрофеїва «Українські думи та їх редакції» (Єрофеїв, 1909), (Єрофеїв, 1910), «Крым в малорусской народной поэзии XVI-XVII в., преимущественно в думах» (Єрофеїв, 1908); з'ясувати методологічні засади науковця-фольклориста, специфіку роботи з джерелами, варіантним матеріалом; визначити роль і місце досліджень Івана Єрофеїва в контексті діяльності Київської

наукової школи початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. На початку XX століття в українській фольклористиці працювала ціла когорта видатних вітчизняних вчених школи В. Антоновича – М. Сумцов, В. Доманицький, П. Житецький, Б. Грінченко, М. Петров, К. Михальчук, І. Огієнко, С. Маслов, І. Стешенко. У складі філологічної секції Київського наукового товариства, очолюваної професором В. Перетцом, розпочинав фольклористичну діяльність і молодий учень М. Дашкевича Іван Єрофеїв. Можна з упевненістю твердити, що саме Микола Дашкевич мав вплив на становлення Єрофеїва-фольклориста. Саме він – літературознавець, історик, учень В. Антоновича, професор Київського університету, дійсний член Петербурзької АН, дослідник українських дум, спрямував наукові пошуки талановитого студента. Результатом таких студій стала праця «Українські думи і їх редакції», надрукована у Записках Українського наукового товариства (1909-1910 р.) з посвятою: «Пам'яті незабутнього навчителя, академіка Миколи Дашкевича присвячує автор».

Завершувати свої студії над українськими думами, розпочаті 1907 року в Києві, Єрофеїву довелося вже наступного року в Сімферополі, де, обіймаючи посаду вчителя гімназії, він бере активну участь у діяльності Таврійської ученої архівної комісії. Того ж року в «Известиях Таврической Ученой Архивной Комиссии» молодий вчений виступає з публікацією статті «Крым в малорусской народной поэзии XVI-XVII в., преимущественно в думах», присвяченій пам'яті професора В. Антоновича.

Стає очевидним, що підґрунтям для розвідки послужила попередня праця дослідника – «Українські думи і їх редакції». У новій роботі порушувалося коло проблем, пов'язаних із віддзеркаленням в уснопоетичній традиції одного з найтрагічніших і найгероїчніших періодів в історії України – доби національно-визвольних змагань народу, його боротьби за державність проти численних зовнішніх ворогів. Питання взаємовідносин українців з їх грізним мусульманським сусідом потрактовується тут крізь призму саме народнопоетичного сприйняття та із залученням широкого масиву історіографічного матеріалу.

Історія українсько-кримських взаємин має давні традиції, оскільки степовий пояс на півдні служив широким шляхом з Азії до Європи, що ним постійно просувалися різні кочові орди. Спочатку кримські татари поводитися доволі миролюбно: виснажені внутрішньою боротьбою, вони мріяли лише про мирне скотарське життя. При хані Хаджи Девлет-Гіреї, що правив Кримом тридцять дев'ять років, стосунки між слов'янами і татарами зміцнилися настільки, що можливим стало навіть укладання торговельних угод. Так продовжувалося лише до 1448 р. У цей час кримський юрт втрачає свою незалежність, і Менглі-Гірей змушений був визнати себе васалом турецького султана. З того часу татари стають головними постачальниками ясиру Оттоманській Порті. Для татар, які вели кочовий спосіб життя, мало займалися торгівлею і ремеслами, постачання християнських невольників для багатих, ледачих і хтивих турків стало найголовнішим джерелом збагачення. Заохочена успіхом загарбницького походу Менглі-Гірея в Київ 1482 року, татарська орда почала здійснювати регулярні набіги на українські терени, зчаста – двічі-тричі на рік. Україна на той час опинилася у складному становищі: поляки, турки і татари були її зовнішніми ворогами, а зсередини сили підривалися унією і непорозуміннями з-поміж козацтва.

І. Єрофеїв зауважує, що всі відомі українські фольклористи – від М. Цертелєва і М. Максимовича до В. Антоновича та М. Драгоманова – констатують історичний характер народної поезії XVI-XVII століть, основу якої складали думи та історичні пісні. Ці твори, що відображали горе українського народу внаслідок спустошливих набігів турецько-татарських завойовників, в історичному аспекті були прокоментовані їх збирачами – В. Антоновичем та М. Драгомановим. Праця Єрофеїва, як, власне, і попереднє його дослідження, була спробою фольклористичного аналізу пісенного та

думового матеріалу. При цьому осмисленню історичного підґрунтя уснопоетичних зразків приділялося значно менше уваги.

У нарисі висвітлюються переважно найхарактерніші мотиви українських дум та історичних пісень, що відображали стосунки двох ворожих сил – козацтва та мусульманського світу. Проте цю роботу не можна вважати поверховою, оскільки до аналізу було залучено велику кількість спорадично осмисленого фольклорного матеріалу – численні варіанти творів, вітчизняні та польські історіографічні джерела. Основну ж увагу приділено тут думам.

У першій частині, використовуючи матеріал попередньої роботи, І. Єрофеїв подає перелік дум турецько-татарського циклу з усіма відомими на той час варіантами. До вищезначеної групи зараховується: «Дума про знищення бурею турецького корабля», «Плач невольників у турецькій неволі», «Втеча трьох братів з Азова», «Дума про Самійла Кішку», «Дума про Марусю Богуславку», «Двох братів-невільників пісня», «Смерть Федора Безрідного», «Смерть трьох братів біля річки Самарки», «Івась Удовиченко Коновченко», думи чітко окресленого побутового характеру («Дума про брата і сестру», «Прощання козака з сестрами»), а також ті, походження яких у попередніх студіях визнавалося сумнівним («Дума про сокола», «Іван Богуславець, гетьман запорозький»).

Розглянувши зміст цих дум та близьких до них за мотивами пісень, Єрофеїв вдається до конкретних узагальнень. Кримські татари і турки майже у всіх піснях кваліфікуються як вороги України, що діють спільно, тому Крим асоціюється із Турцією, а неволя кримська – з турецьким ярмом. Кримська топографія, за спостереженням дослідника, має у фольклорі специфічний характер: трапляється надзвичайно мало вказівок на конкретну місцевість. Виринають здебільшого згадки про степи Азовські (Озовські), місто Азов (у думі про втечу трьох братів), про річку Самарку, що тече Херсонщиною. Щодо власне кримських топонімів, то згадується «пристані Козловські», Козлов (теперішня Євпаторія) й острів Тендра. Назва найголовнішого пункту торгівлі невольниками – Кафа – як правило, опускається, адже з цієї твердині вже не було вороття до «християнського світу». Частіше згадується Царгород, «землі Орабські» – уособлення подальшої долі невольника. У деяких творах збереглися назви селищ, на які здійснювали напади мусульманські завойовники. За ними можна визначити ті регіони, де татарські напади особливо дошкуляли мирному населенню: Київщина, Поділля, Волинь, Холмщина, Полісся, Чернігівщина. Топонім «Крим» І. Єрофеїву вдалося віднайти тільки в одній пісні, однак невелика кількість згадок конкретних назв компенсувалася високим рівнем художності описів південноруських і кримських степів, Чорного моря, невольницьких каторг.

У загальних рисах схарактеризовано й групу пісень про татарські наїзди та звияжні козацькі виступи проти невірних у степу. Простори до Чорного моря, де знаходилася Січ, береги Міусу, Самари, Кагальника, терени від Дону до Бугу здавна були головною ареною козацьких битв. Степова війна з татарами стала для козаків справою буденною, що й зумовило появу такої кількості пісень на цю тему. Степові битви з татарами зображуються і в думках про Івася Удовиченка Коновченка, козака Голоту, кошового Сірка тощо. Дві останні були випущені Єрофеївим з поля зору. Широко відомі також пісні про морські походи козацького війська. У XVII столітті Запорожжя, користуючись ослабленням політичних позицій Турції, що тоді була зайнята війнами з Австрією та Венецією, стало організовувати широкомасштабні походи Чорним морем. Козацький флот нараховував на той час кілька сотень кораблів. У 1606 році запорожці здобули Варну, у 1614 – перепливали Чорне море, що було надзвичайним досягненням для невеликих козацьких кораблів, і зруйнували малоазійські міста Синоп і Трапезунд. У наступні два роки було зруйновано передмістя Константинополя, потоплено у гирлі Дунаю турецький флот і здобуто головний центр работоргівлі – Кафську фортецю. Тема морських походів не знайшла відгуку у роботі І. Єрофеїва, хоч найґрунтовніші студії

присвячено саме «Думі про бурю на Чорному морі», яка цитується й у цій праці. Слід зауважити, що діяльність гетьмана Зборовського, що фігурує в численних варіантах цієї думи, припадає саме на роки козацької активності у водах Чорного моря.

До найчисленнішої групи турецько-татарського циклу Єрофеїв відносить, у першу чергу, пісні про татарські набіги і забирання ясиру. Постійного війська нападники не мали, тому для своїх грабіжницьких походів збирали добровольців, яких завжди знаходилося дуже багато. Забирання в полон християн було найголовнішою метою, тому татарські напади рік від року ставали все масштабнішими. Набігали вони, як правило, влітку або взимку. Зимові походи давали змогу уникнути зайвих ускладнень на водних переправах, до того ж, непідковані коні досить легко рухалися по снігу. Літні набіги припадали, в основному, на середину літа, а саме – на час польових робіт, жнива. Такий напад змальовує, скажімо, пісня про Коваленка:

Оглянуться женці – Коваленко йде,

А позад себе орду веде;

Ведуть Коваленка та й улицею,

А зв'язали руки да сирцею (Таланчук та Кислий, 1993, с. 104).

Іноді в пісні з аналогічним сюжетом вплітається моралізаторський мотив: татари – це кара Божа за неповагу до батька-матері, родини й односельців, за недотримання релігійних звичаїв. Так, Коваленка було покарано за недотримання посту, пияцтво та непошану до святої неділі – дня, коли заборонялося працювати. Він же збирає женців в поле, та ще й підганяє їх. Народна поезія зображує напади татар раптовими і жорстокими. Нападаючи на село, вони все, що не можна було забрати, палили, різали, нищили. Усе інше забирали, заарканювали: чоловіків, жінок, дітей, коней, волів, корів, овець, кіз. Не брали тільки свиней, яких заганяли всіх в один хлів і підпалювали. Безжально гнали маси полонених якомога далі в степи, не зупиняючись ні на хвилину, а слабкі та поранені добивалися на місці. Посилаючись на М. Костомарова, І. Єрофеїв наводить також описи татарських нападів з історичних джерел – нотаток Ф. Хартахая, хронік М. Бельського, які цілком збігаються з народнопоетичними версіями:

А в долині бубни гудуть,

Бо на заріз людей ведуть:

Коло шиї аркан в'ється,

І по ногах ланцюг б'ється (Таланчук та Кислий, 1993, с. 99).

Людям зв'язували руки, шикуючи їх у ряди, через ремені протягали довгу палицю, а на шиї полонених накидали мотузок. Тримаючи кінці мотузків, оточували їх цепом вершників і так гнали степом. З усіх категорій невольників найбільше цінувалися жінки, яких називали «білим ясирем» через білі хустки, що ними вони покривали голови. Унаслідок цього в слов'янській пісенній традиції виникає так званий мотив «трьох полонів» – «один полон з жіночками, другий полон з дівочками, третій полон з діточками» – і розподілу здобичі:

Стали кошем під Яришем,

Та взяли сі паювати:

Дівка впала парубкові,

А тещенька зятенькові (Таланчук та Кислий, 1993, с. 105).

Загалом, полонених починали ділити, попередньо тавруючи, вже на татарській території, після перевозу на лівий берег, поблизу урочища Кара-Тебеня. Біля Кінських Вод татари розділялися: ногойці йшли на Кінбурн, кримчаки – на Перекоп.

Центром торгівлі людьми стала Кафа, що з 1475 року належала безпосередньо Турції. Великі невольничі ринки були також у Бахчисараї та Хазлеві (слов'янська назва – Козлов). Проданих невольників вивозили до Греції, Турції, Палестини, Сирії, Анатолії. Хлопчиків навертали в магометанську віру і віддавали в гвардію султана – яничарський корпус. Відступники-ренегати, що «потурчилися», якраз і були найбільш жорстокими до полонених. Тому не дивно, що дітей, навернених силою в мусульманство, козаки вбивали,

справедливо вважаючи своїми ж майбутніми мучителями. Для підтвердження цього Єрофеїв, посиляючись на Костомарова, наводить слова отамана Івана Сірка. Вбиваючи козацьких дітей, що «потурчилися», він говорив: «Пробачте, брати, нам смерть... спить... краще вам передчасно вмерти, ніж жити бусурманами... на наші християнські молоді голови і свою вічну погибель, залишаючись без хрещення» (Єрофеїв, 1908, с. 80). За народним віруванням, Юрія Хмельницького, що перейшов до ворогів, після смерті не прийняла земля, і він тиняється південними степами, де його й бачили чумаки. Дорослих невільників-чоловіків кастрували, таврували лоб та щоки і віддавали на громадські роботи до турецької столиці та інших міст, або зла доля заносила їх на турецькі суда-кадриги (каторги) чи галери. Невільників саджали по п'ять-шість осіб на весло, в проході прогулювався галерний пристав – «баша турецький» з батогом у руках. Спали і їли вони змінами, не залишаючи своїх місць:

*Там много війська понажесено,
У три ряди бідних безщасних невільників посаджено,
По два та по три до купи посковано,
По двоє кайданів на ноги покладено,
Сирою сирицею назад руки пов'язано* (Єрофеїв, 1908, с. 81).

Перебування християнських невільників у «темницях кам'яних, цеглою мурованих» в очікуванні продажу або викупу та галерне рабство породили в думовій традиції численні невільницькі плачі, де детально і високохудожньо змальовуються страждання нещасних. Проте нарікання і прокляття «турецькій каторзі», «тяжкій неволі» тільки ще більше озлоблюють «недовірків»:

*То ті слуги, турки-яничари, добре дбали,
Із ряду до ряду заходжали,
По три пучки тернини і червоної таволги у руки набирали,
По тричі в однім місці бідного невільника затинали;
Тіло біле козацьке молодецьке коло жовтої кості обривали,
Кров християнську неповинно проливали* (Єрофеїв, 1908, с. 80).

Втрата ліку часові, неможливість вирахувати дати надходження великих свят було особливо важким, прикрим для невільників. Так, у думі про Марусю Богуславку в'язні проклинають свою визволительку за те, що вона повідомила їх про прихід Великодня. Полонені визнають за ворожою землею багатство, розкоші, проте ніяка пишнота не в змозі згасити туги християнського невільника за батьківщиною; такою близькою і рідною є вона для українців:

*З тяжкої неволі турецької,
З каторги бусурманської
На тихі води,
На ясні зорі,
У край веселий,
У мир хрещений,
В города християнські* (Єрофеїв, 1908, с. 82).

Захоплення в полон великої кількості людей у татар було звичною справою. Головною метою при цьому було не тільки використання робочої сили невільників, але й отримання за них викупу. Звідси постає мотив викупу у невільницьких плачах. Невільники просять батька та неньку спродати «статки-мастки», збирати «скарби великі», й робити це спішно, оскільки з турецьких каторг ще можна повернутися, але не тоді, коли тебе продадуть «за Червоное море в Орабську землю». Дорого обходилася Україні зла «неволя бусурманська», тому угоди, що уклалися з Кримом та Турцією, ставили неодмінною умовою припинення захоплення ясиру татарами і турками. На муки християн у мусульманській неволі козаки відповідали жорсткою помстою. Так, польські хроніки Бельського свідчать, що козаки, увірвавшись 1575 року до Криму, все палили і руйнували, нікого не залишаючи живими, навіть дітей саджали на кіл. Проте Єрофеїву не слід було апіорі ставитися до польських історичних джерел, адже вони завжди

відзначалися тенденційністю в атестації українського козацтва, зображуючи його виключно кривавим монстром.

Висновки та перспективи. І. Єрофеїв вибудовує своє дослідження виключно на аналізові думової традиції та історичних пісень більш давнього походження, де відтворюються узагальнюючі картини тогочасної дійсності в типових образах, поза зв'язком із конкретними особами чи подіями. При цьому із поля зору випадає група пісень, що зображує перемоги козацького війська над турками і татарами у часи національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Як відомо, гетьман намагався забезпечити незалежність України через зв'язки з іншими державами, і на першому місці стояла спілка з Кримом. Протекторат Оттоманської Порти розв'язував українцям руки на західних кордонах, у боротьбі з Польщею. Дослідження пісень цієї групи дало б цікавий матеріал для з'ясування фольклорних концепцій щодо ставлення українського народу до зовнішньої політики Хмельницького, скерованої на спілку з мусульманськими державами. Можна було б (для створення виразної картини стосунків українців з мусульманським світом) залучити до аналізу й групу дум, згадану на початку роботи, а не обмежуватися лише констатацією факту їх існування. Таким чином, на фактичному матеріалі, яким володів автор, могло постати ґрунтовне дослідження народної поезії так званого турецько-татарського циклу.

Бібліографічний список

- Вовк, М., 2011. Київська академічна фольклористична школа: здобутки і перспективи. *Естетика і етика педагогічної дії: збірник наукових праць*, 1, с. 149–159. Київ, Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка,
- Дмитренко, М., 2008. *Українська фольклористика: акценти сьогодення. Розвідки, статті*. Київ: Видавництво «Сталь», 2008.
- Єрофеїв, І., 1908. Крым в малорусской народной поэзии XVI–XVII вв. преимущественно в думах. *Известия Таврической ученой архивной комиссии*, 42, с. 73–87. Симферополь.
- Єрофеїв, І., 1910. Українські думи і їх редакції. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, кн. VII. С. 17–64.
- Єрофеїв, І., 1909. Українські думи і їх редакції. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Київ, кн. VI. С. 3–17.
- Козар, Л., 2016. Київська громада, часопис «Киевская старина» (1882–1906) і українська фольклористика. *Міфологія і фольклор*, 3–4(21), с. 61–72.
- Таланчук, О. М. та Кислий Ф. С. (упор. та прим.), 1993. *Героїчний епос українського народу: хрестоматія*. Київ: Либідь. 432 с.

References

- Dmytrenko, M., 2008. *Ukrainska folklorystyka: aktsenty sohodennia. Rozvidky, statti. [Ukrainian folkloristics: today's accents. Intelligence, articles.]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Stal», 2008. 236 p. (in Ukrainian).
- Kozar, L., 2016. Kyivska hromada, chasopys «Kyevskaia staryna» (1882–1906) i ukrainska folklorystyka. [Kyiv Society, «Kievskaya Starina» Magazine (1882–1906) and Ukrainian Folklore Studies]. *Mifolohiia i folklore*, 3–4(21), p. 61–72. (in Ukrainian).
- Talanchuk, O. M. and Kyslyi, F. S. (Upor. ta prym.), 1993. *Heroichniyi epos ukrainskoho narodu, 1993. [The heroic epic of the Ukrainian people]*. Khrestomatiia. Kyiv: Lybid. (in Ukrainian).
- Vovk, M., 2011. Kyivska akademichna folklorystychna shkola: zdobutky i perspektyvy. [The Kyiv academic science-folk school: achievement and the perspective]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii: zbirnyk naukovykh prats*, 1, p. 149–159. Kyiv, Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka, (in Ukrainian).

- Yerofeiv, I., 1908. Krym v malorusskoy narodnoy poezii XVI–XVII vv. preimushchestvenno v dumakh. [Krym in Little Russian folk poetry of the XVI–XVII centuries. mainly in dums]. *Izvestiya Tavricheskoy uchenoy arkhivnoy komissii*. Simferopol. № 42. P. 73–87. (in Russian).
- Yerofeiv, I., 1909. Ukrainski dumy i yikh redaktsii. [Ukrainian Dumas and their versions] *Zapysky Ukrainskoho naukovoho tovarystva v Kyievi*. Kyiv, kn. VI. P. 3–17. (in Ukrainian).
- Yerofeiv, I., 1910. Ukrainski dumy i yikh redaktsii. [Ukrainian Dumas and their versions] *Zapysky Ukrainskoho naukovoho tovarystva v Kyievi*. Kyiv, kn. VII. P. 17–64. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 16.12.2022.

O. Yevmenenko, I. Melnychuk

THE TRADITION OF UKRAINIAN DUMAS IN THE FOCUS OF FOLKLORE SCIENCE AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY: KYIV SCIENTIFIC SCHOOL

The article analyzes the scientific material of Ivan Erofeiv's researches on the tradition of Ukrainian Dumas, characterizes the methodology, peculiarities of work with the source base, with variant material, classification by main motifs, etc. The focus is on the second most important folkloristic research of the scientist "Crimea in the Little Russian folk poetry of the XVI-XVII centuries, mainly in Dumas", dedicated to the memory of Professor Volodymyr Antonovych. The research activity of the folklorist is analyzed in the context of the scientific research of the Kiev scientific school at the beginning of the 20th century.

In the first decade of the 20th century, Ukrainian folkloristics suffered significant losses - such brilliant scholars of the Kyiv school as M. Dashkevich, V. Antonovych, P. Zhitetskyi passed away. As a result of the socio-historical cataclysms of the beginning of the century, some scientists tragically died, and others emigrated. However, scientific research in the field of folkloristics is continued by talented students of the Kyiv School, among whom the figure of researcher Ivan Yerofeiv, who distinguished himself, in particular, as a researcher of such an original and rather complex genre of Ukrainian folk poetry as Dumas, occupies a prominent place.

The basis for the scientific research "Crimea in the Little Russian folk poetry of the XVI-XVII centuries, mainly in Dumas" was the previous work of the researcher "Ukrainian Dumas and their versions". In the new work, a range of problems related to the reflection in the oral poetic tradition of one of the most tragic and heroic periods in the history of Ukraine is the era of the national liberation struggle of the people, its struggle for statehood against numerous external enemies was raised. The question of the relationship between Ukrainians and their formidable Muslim neighbor will be interpreted here through the prism of folk poetic perception and with the involvement of a wide array of historiographical material.

The essay highlights mainly the most characteristic motifs of Ukrainian dumas and historical songs, which reflected the relationship between two hostile forces which are the Cossacks and the Muslim world. However, this work cannot be considered superficial, since a large amount of sporadically conceived folklore material was involved in the analysis namely numerous versions of works, domestic and Polish historiographical sources.

I. Erofeiv builds his research exclusively on the analysis of dumas and historical songs of more ancient origin, where generalizing pictures of that time reality are reproduced in typical images, without connection with specific persons or events. Simultaneously, a group of songs depicting the victories of the Cossack army over the Turks and Tatars during the national liberation war under the leadership of Bohdan Khmelnytskyi falls out of sight. The study of the songs of this group would provide interesting material for elucidating folklore concepts regarding the attitude of the Ukrainian people to Khmelnytskyi's foreign policy aimed at alliance with Muslim states.

Key words: Dumas, folkloristics, Kyiv Scientific School, Ivan Erofeiv